

HOOFSTUK 3

DIE SAMEHANG VAN KULTUUR EN RELIGIE

1. INLEIDING

Die woord *kultuur* is ongetwyfeld een van die moeilikste terme om te omskryf. Etimologies kom dit van die Latynse *colere* wat enigiets tussen *verbou* (landboukundig) *bewoon* (Engels : inhabit), *vereer* (godsdiensdig) of *bewaar* (moreel) kan beteken (Eagleton, 2000:2).

Kulturele diversiteit kan beskou word as die verskeidenheid menslike gemeenskappe of kulture in 'n besondere wêrelddeel of die wêreld as geheel. 'n Soortgelyke beskrywing is geldig ten opsigte van religie aangesien dit as 'n onderdeel van kultuur beskou kan word.

Die agtiende eeu word gekenmerk deur 'n opbloeï in kulturele bewussyn en die institusionalisasie van kultuur. Armand-Guy Kersaint, 'n Franse administrateur gee soos volg uitdrukking aan dié nuwe denke:

"A new religion that considers people in their relationships with one another". Hy noem dit die "cult of laws" en verwys daarna dat individue deur die handhawing van bepaalde wette gesag en waarborge vind. Dit bind hulle saam in kollektiewe sisteme waarin hulle hul identiteit vind en uitleef en kan beskryf word as "the public thing". Wat Kersaint die "new religion" noem, is inderwaarheid 'n dialektiese model van selfrealisering en institusionalisering wat eventueel in alle gemeenskappe funksioneer en wat "kultuur" genoem kan word.

(Ray, 2001:2)

Die idee van “kultuur” gee uitdrukking aan die kollektiewe gerigtheid van ‘n bepaalde groep om deur middel van reëls, waardes, gelowe en gebruike hul gemeenskaplikheid te beleef en ‘n onderlinge identiteit te vestig. Dié komplekse geheel is presies wat sosioloë as “kultuur” sal tipeer.

“Culture” thus articulates the tension between two antithetical concepts of identity: it tells us to think of ourselves as who we are because of what we have in common with all the other members of our society or community, but it also says we develop a distinctive particular identity by virtue of our efforts to know and fashion ourselves as individuals. In abstract terms, culture simultaneously connotes sameness and difference, shared habit and idiosyncratic style, collective reflex and particular endeavour, unconsciously won convictions, the effortless inherited residue of social existence, and the expression of a thriving for individuality.

(Ray, 2001:3)

Kultuur as gemeenskaplike identiteit lei ons om te word wat ons reeds is as gevolg van ‘n natuurlike proses van internalisasie van die gemeenskap waarvan ons deel uitmaak se waardes, gebruike, simbole en bepaalde vorme van gedrag. Prof. William Makgoba ondersteun bogenoemde mening:

Simply defined, culture is anything that humans make in contrast to that which they do not make – anything that is natural. The determining factors of any culture are a mixture of many things, but the environment, the instinct to survive and the curiosity to understand and exploit the natural phenomena are integral to it. *Homo sapiens* educates, socialises, speaks, sings and appreciates in ways that are distinct by virtue of exposure and socialisation. Africans, English and Chinese all speak, dance

and make music but all *do it differently* and in each case there is a consistency that can be attributed to the group.

(Du Toit, 1998:100)

Parekh beskryf op sy beurt die verskynsel van kultuur soos volg:

Culture is a historically created system of meaning and significance or, what comes to the same thing, a system of beliefs and practices in terms of which a group of human beings understand, regulate and structure their individual and collective lives. It is a way of both understanding and organizing human life.

(Parekh, 2006:143)

Reeds so vroeg soos 1871 beskryf Edward Taylor in sy *Primitive Culture* kultuur as "the knowledge, belief, art, morals, law, custom, and any other capabilities and habits acquired by man as a member of society." (Ray, 2001:147)

Wanneer daar oor kultuur en religie besin word, word dit gou duidelik dat dié twee menslike fenomene in 'n komplekse verhouding tot mekaar staan. Hierdie hoofstuk is daarmee besig.

2. VERHOUDING : KULTUUR EN RELIGIE

2.1 'N UNIEK-MENSLIKE FENOMEEN

By die Bybelse en ander skeppingsverhale is kultuur en religie van die begin van menslike bestaan af reeds teenwoordig. Die meeste van hierdie verhale tref 'n onderskeid tussen mens en dier en sonder die mens uit as 'n unieke wese wat in 'n verhouding met 'n opperwese of hoër entiteit staan en op grond daarvan bepaalde inhoud aan sy lewensbestaan moet gee. Dit kan beskou word as die

basisgrond vir kulturele en religieuse lewe en geld vir alle primitiewe sowel as ontwikkelde samelewings.

Die wyse waarop verskillende samelewings uiting aan hierdie menslike fenomeen gee, hou verband met mekaar, maar verskil ook van mekaar. Alle mense se basiese behoeftes is immers min of meer dieselfde. Die bekende teorie van Maslow dien as 'n eenvoudige model ter verheldering hiervan. Tog is daar ook klein en groot verskille omdat die omgewings, omstandighede, geleenthede, bedreigings en die kragte waaraan mense blootgestel word, verskil. Uiteindelik kristalliseer kultuur en religie uit in 'n unieke lewenstyl gegrond op bepaalde denke, waardes, gebruike, aktiwiteite en gewoontes. Dit is gewoonlik groepsgebonde en ontwikkel oor tyd. Grondliggend daaraan is bepaalde bronne waaruit lewenswaardes en -reëls tot stand kom. Daarnaas ook 'n proses van ontwikkeling wat 'n samebindende krag op groepslede uitoefen en gedragsisteme vestig. (Eagleton 2000:98)

2.2 'N KOMPLEKSE VERHOUDING

Religie en kultuur kan nie van mekaar geskei word nie, maar staan ook nie in 'n sinonieme verhouding tot mekaar nie. Dit is eerder 'n aangeleentheid van interaksie tussen kulturele en religieuse inhoude wat op 'n kreatiewe manier verandering bewerkstellig en bestuur.

Religions are not just language, not just story, but complexes of different literary and symbolic forms, a dialectic of tradition and the challenge of otherness or – in Crossan's terms – of myth and parable. Is it correct then, to say, that religions are just, or even primarily, socializing processes, ways of initiating individuals into the shared myth of the community? Our cultural-linguistic model of religion develops the important insight that religion forms communities and, therefore, the

human subject. But this should not obscure another insight: the equally creative task that both community and individual exercise in reaching to the tradition. If our humanity is formed by culture then it is equally true that culture is formed by human beings. To live in a community which seeks to come to terms with the world of which it is part demands a constant dialogue between our free creativity as human persons and the cultural and social context of experience in which that creativity operates. It is one thing to accept that religion must always be expressed in cultural forms and quite another to reduce religion to culture. Our human creativity is always seeking to transcend the boundaries that culture puts on religion. However much is bound up with culture, religion always has a transcendent as well as an integrative function. To put it another way, religion seeks to understand God as well as to understand the world of women and men.

(Barnes, 1989:102)

Die skrywer wys egter daarop dat die funksie van integrasie soos uiteengesit darem nie die enigste oogmerk van religie is nie. Volgens hom is die kernwaarde van 'n persoon se godsdienstige oriëntasie die vermoë om verandering te hanteer. Die onderskeid tussen kultuur en godsdiens vind Barnes in die transendente dimensie, bedoelende dat religie nie slegs as geïnstitusioneerde grootheid binne 'n bepaalde kultuur funksioneer nie, maar ook as stimulus dien om dieperliggende wesenstwees aan te spreek. Die verhouding religie-kultuur behoort dus as 'n 'oop' verhouding beskou te word.

2.3 INSLUITING EN UITSLUITING

Tradisionele godsdienste en kulture is geneig om eksklusivisties te wees ten opsigte van toetredende ander. Hierin speel verskynsels soos taal, nasionaliteit, ras, geloofsoortuigings, demografie ensovoorts 'n rol. In sommige gevalle word

lidmaatskap of deelneming doelbewus gereguleer. In ander gevalle vind dit meer spontaan plaas. Om byvoorbeeld aan 'n bepaalde kerk te behoort, is een van die vereistes dat die belydenis van daardie kerk onderskryf moet word. Lidmaatskap word eers toegestaan wanneer 'n kandidaat die betrokke kerk se toelatingsprosedure deurloop het en met die belydenisgrondslag identifiseer. Kultureel is dit ook waar. 'n Gebore Zoeloe sal byvoorbeeld nie maklik in 'n Portugese gemeenskap tuiskom nie. Eiesoortige kulturele waardes en gebruike is eenvoudig te sterk.

Op grondvlak beweeg individue uit uiteenlopende godsdienstige tradisies al hoe nader aan mekaar en in sommige gevalle word grense al hoe meer vaag. Volgens 'n onlangse artikel in die tydskrif National Geographic (Junie 2009) word die situasie van die Arabiese Christene in die spanningsvolle Midde-Ooste geskets:

A few hours east of the battle lines between Muslim and Christian Beirut, communities in Syria offer a reminder, beneath the hostilities of today, of how closely related the two religions really are. There are cases of tolerance – once widespread, now less so – where Christians and Muslims attend one another's weddings and funerals and worship at one another's shrines. In some monasteries, Christians still prostrate themselves in prayer – a Byzantine-era practice that early Muslims may have admired and adopted. Some churches still conduct services in Aramiac or Syriac, languages that predated Islam.

Die vyandigheid van Israel jeens die Arabiese wêreld het waarskynlik tot gevolg dat godsdienstige en kulturele groepe in laasgenoemde geledere nader aan mekaar beweeg. Aan die een kant is daar dus groter kohesie, maar aan die ander kant meer verwydering. Tog blyk dit dat gemeenskaplikheid in krisistye mense oor kulturele (en ander) grense by mekaar uitbring. Dit is waarskynlik in ander wêrelddele soos Suid-Afrika ook waar.

3. KULTUUR EN RELIGIE IN TRADISIONELE SIN

Tradisionele bevolkingsgroepe soos die verskillende Negroïede volke van Afrika beskik onderling oor unieke en eiesoortige kulture wat vreemd is aan die Westerse wêreld. Hul godsdienste is ook meer primitief. Nie wat betref waarde nie, maar wat betref 'n meer aardse belewenis. Vanuit hierdie oogpunt gesien, is tradisionele kulture soos dié van die Britte of Duitsers of Russe duideliker te onderskei van mekaar. Dit hou streng verband met taal, gebruike en lewenstyle wat oor dekades en selfs eeue ontwikkel. Op die oog af verskil die tradisionele Moslem wêreld hemelsbreed van byvoorbeeld die Joodse wêreld in Israel hoewel beide uit dieselfde bronne en naby geleë wêrelddele kom. Godsdienstige verskille lê nie net op die teologies-dogmatiese terrein nie, maar ook op die simbolies-rituele en morele waarde-vlakke.

Terwyl ons tans in 'n toenemend globaliserende wêreld leef, is die tekens van tradisionele kulture en godsdienste steeds duidelik te bespeur, in sommige kringe meer as ander. Die negatiewe invloed daarvan loop uit op 'n verdeelde samelewing gelaai met verskille en konflik. Aan die positiewe kant staan egter duidelik gedefinieerde waardes, lewenstyle en ideale. Deelgenootskap aan sodanige groeperings bring sekuriteit en geborgenheid.

4. KULTUUR EN RELIGIE : 'N STATIESE TOESTAND ÉN DINAMIESE PROSES

Godsdienste en kulture soos in Hoofstuk 2 beskryf, neem oor die gang van tyd meer geykte vorme aan. Veral waar beide hierdie menslike funksies interaktief nader na mekaar gegroei het en as't ware ineengevleg en verstrengel geraak het. (Parekh, 2006:144)

Selfs in die volgende definisie van religie is die onlosmaaklike band met kultuur opmerklik:

A disposition built up through experience, to respond favourably, and in certain habitual ways, to conceptual object and principles that the individual regards as of ultimate importance in his own life, and as having to do with what he regards as permanent or central in the nature of things.

(Allport, 1950:64)

Die modernisme, verwestering, verstedeliking en globalisering bring egter ou wêrelde by mekaar uit en vorm nuwe wêrelde. Dit is prosesmatig, kreatief en dinamies. Daarom word elemente uit tradisionele godsdienste en kulture in nuwe vorme van godsdiens en kultuur teruggevind. Die oue maak plek vir die nuwe sonder dat die oue noodwendig negeer word.

Waar kulture en godsdienste in isolasie funksioneer, sal daar uit die aard van die saak minder openheid ten opsigte van invloede bestaan en gevolglik sal vorme meer eng en ge-yk wees en sodanig voortgaan. Hierdie geneigdheid is meer sigbaar onder minderheidsgroepe waar sekuriteit in die handhawing van die bekende gesoek word. In sommige sosiale sisteme is die teendeel egter waar. In so 'n geval heers daar geen vrees vir beïnvloeding nie en die uitgangspunt is een van openheid. Grense vervaag en mense en groepe beweeg nader aan mekaar ten opsigte van hul oortuigings, gewoontes en leefstyle. (Allport 1950:77)

5. DIE VORMING EN HANDHAWING VAN IDENTITEIT

5.1 DIE GROOT BELANG VAN IDENTITEIT

Niemand bestaan in 'n identiteitlose vakuum nie. Wanneer daar oor iemand se identiteit besin word, gaan dit nie net oor sy individuele psigologiese samestelling, persoonlike vermoëns, kwalifikasies, prestasies, beroep en posisie in die samelewing nie, maar ook oor sy herkoms, demografiese omgewing, sosiale

verhoudings, waardes, oortuigings, geloof, toekomsdrome en ideale. Daar kan gevolglik onderskeid gemaak word tussen persoonlike identiteit en groepsidentiteit. Die feit dat 'n persoon homself as byvoorbeeld 'n blanke manlike Afrikaanssprekende Suid-Afrikaanse Christen beskou het nie net op sy individuele menslikheid betrekking nie, maar ook op sy sosiale identiteit. Die tipiese Afrika filosofie genaamd *ubuntu* beteken juis dat jy is wie jy is op grond van jou deelwees van 'n bepaalde groep. (Hulley 1998:45)

Om in 'n diverse samelewing na behore te kan funksioneer en ook 'n bydrae ten opsigte van sinvolle naasbestaan te kan lewer, moet 'n individu sowel as 'n groep sekerheid van die eie identiteit ervaar. Michael Barnes wys daarop dat dit van die grootste noodsaak is om met sekerheid oor jouself in 'n dialogiese verhouding met ander te tree. Dan eers is dit moontlik om ruimte vir ander te maak en ook bereid te wees om van mekaar te leer. (Barnes, 1989:117)

5.2 FAKTORE WAT LEI TOT DIE VORMING VAN IDENTITEIT

Dit gaan hier oor religieuse en kulturele identiteit. Daar is reeds op gewys dat mense binne bepaalde kontekste gebore word en opgroei. 'n Groot deel van die groep se tradisionele waardes, oortuigings en gebruike is uit hoofde daarvan gevestig. 'n Persoon se waardestelsel word verder gevorm deur 'n stel godsdienstige oortuigings en praktyke. Dit verleen aan hom 'n sekere godsdienstige identiteit wat natuurlik ook verband hou met die kultuur waarin hy deel. Dié stel oortuigings en praktyke bied inspirasie en motivering vir 'n sekere aard van gedrag. Dus kan die persoon sy aard of identiteit hierdeur bepaal en beleef. Hy kan ook waarneem dat ander persone dit met hom deel wat beteken dat hulle met mekaar identifiseer. Daardeur word hyself tesame met sy geesgenote onderskei van ander wat op grond van hulle stel oortuigings en praktyke verskil.

The individual can reflect on what he observes about his behaviour (motivations and actions); the behaviour of his co-religionists and that of those who live by another religion (for that matter, by other identities in general). At a group or community level, there is, therefore, the task of challenge to live up to the identity, i.e. to witness to the beliefs and practices, to the ideals and understandings. Identity can be recognised only in the sphere of action or behaviour. Unless it is manifested, it cannot be recognised, and it can be manifested or lived if and only if it is consciously acknowledged as a constituent behaviour.

(Holley, Kromkowski & Magliola, 2004:109)

Vorming van identiteit is egter ook dinamies. Nuwe lewensomstandighede, kragte en invloede van komplekse aard, nuwe kennis en tegnologiese en ander ontwikkelings speel in om mense en sisteme te verander. Op religieuse vlak vind identiteitsvorming plaas op grond van dogmatiese vastighede, maar ook nuwe denke, oortuigings en die herkonseptualisering van die bestaande. Hermeneutiese insigte en nuwe metodiek speel hierin 'n bepalende rol. Prof Julian Müller het op 1 Februarie 1999 tydens die opening van die Teologiese Fakulteit van die Universiteit van Pretoria 'n referaat met die titel : "n Nuwe millennium: Uitdagings vir die kerk" gelewer. Hy het gewys op die feit dat talle Christene hul geloof al hoe meer anders beleef as op die tradisionele vastighede en sekerhede. Daar word meer gesoek na die misterieuse waar God in verwondering en onsekerheid gesoek word. Geloof is dus eerder 'n ontdekkingsreis op die ervaringsvlak as die blote aanvaarding en bevestiging van vaste dogmas. Hierdie andersoortige godsdienservaring bring 'n nuwe dimensie aan geloofsidentiteit. Die gevolg daarvan is dat daar op die moreel-etiese terrein ook meer onsekerheid en onvastigheid bestaan en dat dit nuwe uitdagings stel ten opsigte van dit wat goed, reg en aanvaarbaar binne die Christelike geloofsgemeenskap asook daarbuite is. By Hoofstuk 8 sal dié aangeleentheid verdere aandag geniet.

5.3 TAAL AS EKSPONENT VAN IDENTITEIT EN DIVERSITEIT

Daar word algemeen aanvaar dat taal 'n aangeleerde gedragsvorm is wat sekerlik die belangrikste menslike kommunikasiemedium uitmaak. Die aanleer van taal vind normaalweg plaas in die intieme omgewing waarin 'n mens gebore word en opgroei en is vir die meeste mense 'n natuurlike proses.

Culture is articulated at several levels. At the most basic level it is reflected in the language, including the ways in which its syntax, grammar and vocabulary divide up and describe the world. Societies sharing a common language share at least some cultural features in common. And when a group of individuals acquires a wholly new language as many colonial subjects did, they also learn new ways of understanding the world. Culture of a society is also embodied in its proverbs, maxims, myths, rituals, symbols, collective memories, jokes, body language, modes of non-linguistic communication, customs, traditions, institutions and manners of greeting.

(Parekh, 2006:143)

Deur dieselfde taal te besig, identifiseer die gebruiker met die bepaalde kultuurgroep waarvan hy deel uitmaak. Dit is normaalweg nie 'n doelbewuste keuse nie, maar eerder 'n natuurlike gegewe. Beide Baldwin en Chomsky is selfs van mening dat taal in 'n beperkte mate oor tyd en geslagte heen geneties oordraagbare vaardighede word. (Devett & Sterelny, 1986:46) Benewens die feit dat taal primêr die medium van betekenisoordrag is, is dit ook 'n middel tot identifikasie en onderskeid. Enersyds bied mense se moedertaal vir hulle 'n veilige omgewing waar hulle hul identiteit maklik handhaaf en uitleef. Andersyds kom die tendens voor dat sommige mense juis 'n taalsprong maak ten einde in 'n nuwe en gekose omgewing tuis te kom. Laasgenoemde verskynsel is veral merkbaar in ontwikkelende lande waar daar na nuwe identiteit gesoek word.

Suid-Afrika se elf amptelike tale met verskillende dialekte asook anderstaliges soos Chinese, Serwiërs, Nigeriërs, Duitsers en so meer is 'n weerspieëling van 'n taalkundig kosmopolitaanse samelewing.

5.4 IDENTITEITSKRISIS

In Hoofstuk 2 is die diversiteit van die Suid-Afrikaanse samelewing in ten opsigte van bevolkingsgroepe en religieuse posisionering bespreek. Enersyds weerspieël dit 'n rykdom van verskeidenheid en andersyds dui dit op 'n verdeelde samelewing. Op sigself kan dié werklikheid soveel verwarring teweeg bring dat bevolkingsgroepe en kulturele eenhede nie 'n positiewe ervaring van hul identiteit beleef nie. Die interne fragmentasie van groter groepe laat hierdie belewenis nog verder toeneem. Baie Suid-Afrikaners vind dit moeilik om tuis te kom. Veranderinge in die land oor die laaste twee dekades het meegewerk om vaste fundamente onder duidelik gedefinieerde belangegroepe uit te kalwe. Dit laat mense haweloos. Bydraend hiertoe is die universele individualistiese leefstyl van mense. Vaste gebruike en oortuigings maak plek vir verwarring wat op sy beurt weer negatief inwerk op die identiteit van mense. 'n Vryer gees en die vermoë om self oor jou persoonlike wel en weë te beskik, maak dit nog moeiliker om jouself iewers te laat tuis voel. Verstedeliking speel ook hierin 'n noemenswaardige rol. Mense raak eenvoudig 'weg' in die groot stad waar hulle aan hulleself oorgelaat is om te oorleef. In kleiner gemeenskappe word individue erken en waardeer en na omgesien.

5.5 DIE INVLOED VAN RELIGIE EN KULTUUR

Beoordeel vanuit 'n godsdienstwetenskaplike oogpunt bely die Christelike geloof 'n persoonlike God na wie se beeld die mens geskape is. Verder openbaar die God van die Christendom homself as die verbondsgod wat met diegene wat in Hom glo, 'n besondere verhouding het. Beide hierdie geloofsoortuigings vervul 'n

vestigende rol waar dit kom by die identiteit van mense en geloofsgroepe. 'n Soortgelyke funksie word by sowel die Islam as die Judaïsme aangetref. Dit is veral by monoteïstiese gelowe waar dié betekenisvolle invloed ten opsigte van identiteit gevind word. Die Christelike geloof beskik oor 'n verdere voordeel waar dit kom by identiteit wanneer Jesus Christus as voorbeeld en rolmodel geag word. Hy is immers die Persoon in wie die Godheid Homself met die mens versoen.

By sommige ander godsdienste soos Hindoeïsme en Boeddhisme val die klem op selfrealisering wat ook 'n positiewe invloed op identiteitsvorming het. Die Tradisionele Afrika Godsdienste maak veel gewag van die rol van afgestorwe voorouers in wie volke, stamme en individue hul identiteit vind.

Onder die veelvuldige kultuurgroepe in Suid-Afrika word onder andere Zoeloes, Xhosas, Sotho's, Vendas, Afrikaners, Portugese, Grieke en 'n veelheid ander aangetref, elkeen met sy eie unieke waardes, feeste, gebruike en eienaardighede. Vir baie mense is dit die boustene waaruit hul identiteit as individu sowel as sosiale eenhede bestaan. Dit vind uitdrukking in 'n veeltal simbole en ander uitdrukkingsvorme.

5.6 IDENTITEIT EN MORALITEIT

Wanneer individue by mekaar tuiskom wat betref gedeelde godsdienstige oortuigings en tradisionele waardes en gewoontes, ontwikkel daar gedragskodes wat op beginsels geskoei is. Deur 'n proses van formele en informele kontrole word dit voortgesit en uitgebou. Uiteindelik bied dié stel morele kodes sekuriteit en gee dit verder uitdrukking aan 'n gedeelde identiteit.

Inisiasies in swart gemeenskappe is 'n voorbeeld hiervan sowel as die siening van die huwelik en die rol van die vrou in ander gemeenskappe. Verskillende groepe

het ook voor- en afkeure, taboes en toelaatbare gedrag waar dit kom by 'n sensitiewe aangeleentheid soos seksualiteit.

Sekere groepe in die Moslem gemeenskap laat byvoorbeeld nie toe dat 'n man en sy vriendin voor die huwelik saam uitgaan nie. Die *kosher* eetgewoontes by Judaïste en *halaal* eetgewoontes by Moslems is praktiese voorbeelde van morele oriëntasie by hierdie twee geloofsgroepe.

Die besondere groepe konformeer ten opsigte van hierdie morele gedragskodes en dit versterk en gee uitdrukking aan hul gedeelde identiteit.

5.7 'NUWE' IDENTITEIT

Namate die wêreld aan die verander is, is die belewenis van mense se identiteit ook aan die verander. Hierin het tendense soos post-moderne denke en verstedeliking 'n beduidende aandeel. Dit is veral die jonger mense wat hulleself gemaklik en tuis voel in die sogenaamde '*global village*' waar hulle deelneem aan die nuwe kultuur, genaamd '*urban culture*'. Beter kommunikasiemiddele, inligtingsbronne en vervoerstelsels maak dit moontlik om wêreld wat eers ver uitmekaar gelê het, maklik te oorbrug. Eertydse vaste kodes wat identiteit betref, vervaag al hoe meer om plek te maak vir nuwe vorme daarvan.

In Suid-Afrika waar die nuwe politieke bestel die inwoners van die land op 'n meer gelyke speelveld gebring het, is daar groter blootstelling aan tradisioneel diverse groepe. Nuwe gedeelde belange soos aangetref in die arbeidsmark, op die sportveld, in die akademiese wêreld, en so meer is geneig om ou grense te oorskry en nuwe inhoud te genereer. Mense vind mekaar op nuwe en verrassende terreine en 'n nuwe gedeelde identiteit ontwikkel en groei.

6. MULTIKULTURALITEIT EN MULTIRELIGIEUSITEIT

6.1 DIE SOM IS MEER AS DIE DELE

Multikulturaliteit omvat veel meer as die blote naasbestaan van verskillende groepe of kulture. Dit impliseer die besondere verhoudings en interaksie van groepe mense en die gevolge daarvan op elke betrokke kultuur sowel as op die geheel. Uit die aard van die saak het die ingewikkelde prosesse wat multikulturaliteit teweeg bring ook besondere impak op individue. Wanneer lede van een kultuur blootstelling het aan dié van 'n ander, vind daar 'n dinamiese proses van wedersydse beïnvloeding plaas. Kelly lig die sensitiwiteit van die verskynsel van multikulturaliteit treffend toe:

'Multiculturalism' is a recent phenomenon in political and social theory. Yet the issues that are loosely grouped together under the heading 'multiculturalism' – including group representation and rights, the rights and status of immigrants. The recognition of minority nations and the status of new social movements (with the possible exception of the latter) – are familiar long-standing problems of political theory and practice. Self-consciously multicultural societies may well be a recent addition to political experience but the phenomena of diversity and group difference are features of almost all but the most insulated political societies. All modern states face the *problems* of multiculturalism even if they are far from endorsing multiculturalism as a policy agenda or official ideology. They do so because they face the conflicting claims of groups of people who share identities and identity-conferring practices that differ from those of the majority in the states of which they are a part.

The cause of these differences are manifold and complex. All of human history has seen the movement of people across the face of the earth,

but only in relative recent times has this movement been characterised as 'border crossing', immigration, emigration, of even colonialization. In more recent human history we are able to trace that movement and its causes with greater precision and classify it with concepts that distinguish between types of, and reasons for, the movement of populations.

(Kelly, 2002:3)

Kelly wend 'n eerlike poging aan om multikulturaliteit te omskryf :

But what does multiculturalism mean? If we stick to the 'circumstances of multiculturalism', it seems to mean little more than the fact of societies with more than one culture in the public realm. The claims of these cultures may conflict and the holders of one may find themselves subordinated to another culture, but the point is merely that there is more than one. In this sense, multiculturalism is largely uncontroversial, as it is a fact: but clearly, that is not what is at stake. After all, one possible response to the fact of group difference is coerced uniformity – this is precisely the policy adopted within states during the process of state building, where a single national language is enforced at the deliberate expense of the local languages and dialects. Where the problem of multiculturalism arises is with the claim that the 'circumstances of multiculturalism' challenge the ability of traditional ideological forms of political theories to accommodate themselves to these circumstances. (Kelly, 2002:7)

Die naasbestaan van verskillende kultuurgroepe in een sosiale sisteem het dus meer om die lyf as wat op die oog af mag blyk. Dit is waarskynlik so dat dit nie net groot aanduiders soos taal, etnisiteit, ras, geografiese gebondenheid, sosio-ekonomiese omstandighede en geykte lewenstyle is wat bepalend op kultuurgroepe inwerk nie. Daar is ook mindere kragte soos vrye assosiasie,

vooroordele, persepsies, demografiese veranderinge, verskille in waardesisteme en dergelike. Kulture skep verder ruimte vir 'n verskeidenheid van subkulture. Sommige is vakkundig of opvoedkundig gevormd. Ander weer, op persoonlike en onmiddellike omstandighede geskoei, of op die tydsgees, persepsies en modes van allerlei aard.

6.2 MULTI- VERSUS MONO- : PROBLEEM OF VOORDEEL

Die meeste sosioloë sal waarskynlik saamstem dat daar nêrens op aarde meer van 'n monokultuur sprake is nie. Grense tussen groepe mense het sodanig vervaag dat geen homogene groep teen beïnvloeding van 'n ander gevrywaar is nie. In ieder geval is dit eenvoudig waar dat 'n groep wat uit individue bestaan inherent reeds tekens van multikulturaliteit vertoon. Tog is daar kultuurgroepe wat meer geïsoleerd as ander funksioneer.

7. NUWE KULTUURORDES

7.1 DIE WÊRELD LYK NOU ANDERS

Die afgelope twee eeue is gekenmerk deur fundamentele veranderings wat betref denke, waardes en sisteme. Modernisme het kennis teen 'n fenomenale pas laat toeneem en nuwe ontwikkelings op tegnologiese gebied het mense se leefwêreld ingrypend verander. Oor die laaste vyf dekades het die tempo van verandering nog meer versnel. Beter kommunikasiemedie en rekenaartegnologie het 'n onbeperkte bron van inligting tot by die man op straat gebring. 'n Drastiese verskuiwing ten opsigte van die beroepswêreld en die woon- en leefwêreld van mense het ingetree. Verstedeliking het nie net betrekking op die praktiese lewensomstandighede van mense nie, maar ook op hul denke en manier van optrede. Aan die een kant was daar 'n prysgawe van ou en getoetste weë en aan die ander kant die wins van nuwe en innoverende denke. Die konsep van tyd het

’n nuwe betekenis gekry. Meer dinge moet in minder tyd gedoen word en daar is nie meer geleentheid vir foute maak nie. Sukses is belangrik. Onderskeid tussen die rolle van mans en vrouens in die samelewing het vervaag aangesien vrouens al hoe meer die professionele beroepswêreld begin betree het. Daar heers ’n sterk kompetisiegees wat die sake-omgewing al hoe meer ongenaakbaar begin maak het. Effektiewe opleiding is van groot belang. Mense se lewenspatroon word tot in die fynste besonderhede gereguleer.

7.2 VORME VAN KULTUUR

Die nuwe wêreld soos kortliks hierbo beskryf, moes in ’n groot mate afstand doen van tradisionele kulturele inhoude en verhoudings. Plek moes gemaak word vir iets nuuts. Eietydse lewenstyle ontwikkel gou in nuwe vorme en patrone. Kragte soos materiële welvaart en professionele posisionering bring nuwe waardes na vore. Interpersoonlike verhoudings is meer op die korter termyn gerig en dit bring familiebande en verbintenisse soos die huwelik onder druk. Mense beweeg makliker van een werkgewer of selfs beroep en woonplek na die ander. Mense is meer mobiel en aanpasbaar. Dit bring mee dat waardes en norme ook snel aan die kom en gaan is. Die sogenaamde post-moderne ingesteldheid laat mense op ’n nuwe manier oor hulleself en hul werklikheid dink. Die self raak meer belangriker as die groep en dit het ’n gees van individualisme tot gevolg. Markkragte wakker ’n verbruikersingesteldheid aan wat meebring dat druk op hulpbronne toeneem. Baie mense is meer op hul eie voordele ingestel as op dié van die groep en daarom bly waardes soos eerlikheid, opregtheid en lojaliteit dikwels in die slag.

Suid-Afrika word internasionaal beskou as ’n ontwikkelende land waar daar ’n oorgang van ’n tipies afhanklike gemeenskap oorbeweeg word na ’n selfstandige gemeenskap. Daar bestaan dus ’n ontvanklikheid vir die invloede van groot wêreldmoondhede na gelang ons land tuiskom in die sogenaamde '*global village*'. Gevolglik word tradisionele kulturele verhoudings en inhoude opgeoffer ter wille

van dit wat nuut en aanloklik is. Mense en instellings word opgeneem in 'n groter geheel waar geykte identiteit dikwels prysgegee word. Verstedeliking, nie net wat betref demografiese verspreiding nie maar ook wat betref denke en ervaring bevestig en bevorder die vorming van 'n nuwe kultuur.

Hierdie nuwe energie is egter nie net negatief van aard nie. Dit moet eerder beskou word in die lig van die kontemporêre omstandighede en tydsgees en bied nuwe geleenthede in 'n nuwe en opwindende era waar mense anders leef as voorheen. Op kreatiewe maniere word daaraan uitdrukking gegee in die kunste en gewysigde gedragspatrone. Wat die een persoon as kulturele fragmentasie en verval beskou, word vir die ander persoon 'n geleentheid van vernuwing. Wanneer uitgediende kulturele elemente verdwyn en met nuwes vervang word, beweeg mense nader aan mekaar en dien dit tot groter gemeensaamheid en beter onderlinge begrip. Mense aanvaar mekaar makliker as gelykes. Sterk kompetisie maak nuwe energie los wat op sy beurt kreatiwiteit en ondernemingsgees aanwakker. Dit versnel die lewenspas wat meebring dat mense meer gefokus en doelgerig leef. Die gevolg daarvan is groter effektiwiteit, innovasie en prestasie.

7.3 KULTURELE HERONTWAKING

Te midde van die beweging weg van tradisionele leefstyle en denke, is daar 'n herlewing van ou kulturele gebruike en rituele. Dit kom veral in die kunste, volksfeeste en gebruike uit vervloë tye tot uitdrukking. In Suid-Afrika was daar gedurende die laaste twee dekades 'n oplewing van die eie en die oue in die geleedere van veral minderheidsgroepe te bespeur. Mense wat vanweë veranderinge van hul sekerhede ontnem is, vind hierin die herontdekking van hul identiteit en lewensin. Dit kan stellig 'n poging wees om vanuit die bedreiging van nuwe en onbekende omstandighede sekerhede in die bekende en beproefde te soek.

Kulturele herontwaking het egter nie slegs betrekking op tradisionele kultuur nie, maar reik ook uit na dit wat nuut en opwindend is in nuwe tye.

7.4 'N NUWE SUID-AFRIKAANSE KULTUUR?

Hoofstuk 2 bespreek die unieke Suid-Afrikaanse omgewing. Daarin is aandag gegee aan die transformasie proses sedert die eerste demokratiese verkiesing in 1994. Op alle terreine van die samelewing het dié wending ingrypende invloed en verandering bewerkstellig. Om 'n gevoel van eenheid en samewerking te bevorder, het die eerste demokraties verkose president, mnr. Nelson Mandela die ideaal van die sogenaamde reënboognasie gepromoveer. Sy bedoeling was om al die groepe in die land te akkommodeer en saam te bind ten spyte van verskille. Te midde van die euforie wat aan die begin van die nuwe demokratiese proses geheers het, was dié benadering besonder geslaagd. Tog het dit later begin uitrafel. Wat waarskynlik van groter waarde is, is die bereidheid tot welwillendheid tussen talle individue en groepe in die land. Mense reik uit na mekaar, respekteer mekaar en aanvaar mekaar al hoe meer. Dit is 'n dinamiese proses wat heilsaam op die gees van die land inwerk. Ten spyte van al die positiewe en prysenswaardige veranderinge kan daar waarskynlik nog nie van 'n tipies Suid-Afrikaanse kultuur gepraat word nie. Verskille wat op grond van diversiteit bestaan, is moontlik nog te groot. (Mangaliso, 1994 : 83)

8. RELIGIEUSE HERPOSITIONERING

8.1 DIE TRADISIONELE ROL EN INVLOED VAN RELIGIE

Godsdienste gee sin en betekenis aan die mens se bestaan. John Hick beweer dat individue moreel gevorm word deur die religie waarin hulle gebore word en opgroei. Dit maak die godsdienstige "lug wat hulle inasem, voorsien die geestelike voedsel wat hulle voed en bring die venster waardeur hulle na die wêreld kyk".

Daarom is dit vanselfsprekend dat iemand sy godsdienstige tradisie sonder voorbehoud as die 'weg en die waarheid en die lewe' sal beleef. (Hick & Askari, 1985:30)

Monoteïstiese openbaringsgodsdienste soos Judaïsme en Islam stel duidelike gedragsreëls voor wat wetties afgedwing word. Dit bied duidelike grense en bewerk sekerhede al sit daar 'n groot mate van dwang in. Hoewel die Christelike geloof bevrydend is, word dit soms ook as institusioneel beleef. Oosterse godsdienste vind neerslag in die onmiddelike, daaglikse bestaan en ken bepaalde waardes daaraan toe. Tradisioneel funksioneer godsdiens as regulerend en selfs inhiberend. Aan die ander kant verskaf dit 'n gunstige, bekende omgewing waar sekuriteit ervaar word.

8.2 RELIGIE EN SPIRITUALITEIT

Die wyse waarop godsdiens ervaar word en die manier waarop daar uitdrukking aan geloofsinhoude gegee word, ken ons as spiritualiteit. Laasgenoemde kan dus gesien word as vorme van religie. Dit staan egter nie los van kulturele gebruike en ervarings nie en is veral by godsdienste soos Hindoeïsme en Boeddhisme uniek. Geen godsdienstige handeling word sonder vorme van spiritualiteit beoefen nie. Dit is dikwels bepaalde spiritualiteit wat afstand tussen verskillende godsdienste skep en ook tussen groepe van dieselfde geloofsoortuiging. Spiritualiteit en moraliteit gaan hand aan hand daar beide uiting gee aan geloofsinhoud en die subjektiewe belewenis en uitlewing daarvan. Benewens die religieuse waarde daarvan, is dit ook 'n platform waarop mense met ander deel en sosialiseer.

8.3 SINKRETISME

Hieronder word die vermenging van geloofsinhoude van verskillende godsdienste verstaan. Wanneer daar nie aan die religieuse identiteit vasgehou word nie en

wedersydse blootstelling en beïnvloeding vind plaas, word daar gevaar van sinkretisme geloop. Dus is die geloofsbron steeds belangrik indien 'n bepaalde godsdienste te midde van ander sy eie uniekheid wil behou. Interaksie en godsdienstige pluraliteit is moontlik sonder dat vermenging noodwendig plaasvind. In 'n omgewing met ryke godsdienstige diversiteit is hierdie insig belangrik.

8.4 DIE VRAAG NA 'N POST-RELIGIEUSE SAMELEWING

In sommige kringe word gemeen dat die tyd van godsdienste verby is en dat 'n nuwe era aangebreek het waar godsdienste as niks meer as fundamentalisme beskou word. Ou literêre bronne word nie meer as normatief geag nie. Die bewysbare wetenskaplikheid het die bepalende norm geword. Erkenning word oor die algemeen steeds verleen aan vergange waarhede, maar dit is nie meer regtig vir die daaglikse lewe ter sake nie. Wêreldse beginsels soos deur ekonomiese en tegnologiese wetenskappe aangebied, geld. Dít is die nuwe riglyne waarvolgens geleef word. Hierdie lewensingesteldheid kan absoluut wees waar daar min ruimte vir religieuse aanvoeling of inhoud gelaat word, of dit kom as elemente binne bestaande religieuse tradisies voor. Dit moet egter nie verwar word met ontwikkelings wat betref hermeneutiese insigte binne bepaalde godsdienste waar daar anders oor bepaalde sake as voorheen gedink word, maar steeds by kernwaarhede gebly word nie. Die uiterste van dié oortuiging is sekuralisme waar daar geen ruimte vir geestelikheid gelaat word nie. Ook dit is 'n werklikheid in die komplekse diversiteit van godsdienstige denke in Suid-Afrika.

(Du Toit et al, 2006 :18)

9. SAMEVATTING

Hierdie hoofstuk hanteer religie en kultuur as onlosmaakbare menslike verskynsels wat in alle gemeenskappe voorkom waar religie as 'n onderdeel van kultuur beskou kan word. Dit beskryf die kompleksiteit daarvan en wys uit dat dié

fenomene inhoud en betekenis aan menslike lewe gee. Dit speel op die individuele, maar veral die sosiale terrein van die lewe af. Mense dink en doen vanuit hul religieuse en kulturele belewenis. Daar is ook aandag gegee aan die identiteitsvorming vanuit kulturele en religieuse belewenis. Wanneer mense nie hierin veranker is nie, ondervind hulle moeite om na behore in die gemeenskap te funksioneer. 'n Duidelik gedefinieerde identiteitsbelewenis bied sekuriteit wat mense help in hul manier van leef en die rol wat hulle in hul gemeenskap speel. Vanweë interaksie en globalisering bly identiteitsvorming maklik in die slag. Verskuiwings in die samelewing bring egter nie net negatiewe invloede mee nie. Daar ontstaan gedurig nuwe geleenthede wat deur mense benut word om in nuwe omstandighede en verhoudings tuis te kom. Dit ontketen nuwe lewenservarings en lewenstyle wat uiteindelik in nuwe kulture vestig. Kulture én godsdienste is dus dinamies van aard. Wat die situasie in Suid-Afrika betref, is daar aan die hand van dramatiese politieke en sosiale ontwikkelinge oor die afgelope twee dekades enorme veranderings op die terrein van kulture. Vanweë die geweldige diversiteit kan daar egter nog nie van 'n tipies Suid-Afrikaanse kulture gepraat word nie. Die herontwaking van eertydse kulturele goedere dra klaarblyklik daartoe by dat tradisionele groepe hul afsonderlike kulturele identiteit vir lank sal behou. Verskillende geestelike spiritualiteit vervul op sigself 'n samebindende funksie waardeur mense sosialiseer en 'n besondere identiteit met ander deel. Religieuse diversiteit is 'n werklikheid. Hoewel interaksie op hierdie terrein en sekulêre invloede van buite druk op die uniekheid van godsdienste plaas, is 'n sogenaamde post-religieuse geestelike ervaring nie in die vooruitsig nie.

HOOFSUK 4

DIE DINAMIKA WAT DEUR DIVERSITEIT TEWEEG GEBRING WORD

1. INLEIDING

Om te wees wie jy is en te glo wat jy glo, is volgens basiese menseregte vir elke mens beskore. Dit sluit vrye assosiasie en vryheid van beweging deur almal in. Bogenoemde is immers die bedoeling van die huidige Suid-Afrikaanse Grondwet en bevrydend vir almal wat hier leef. Vir 'n land met talle bevolkingsgroepe, godsdienstige variasies en kulturele verskeidenheid is die gelykmaak van die speelveld van die uiterste belang. Die demokratiese waardes van alle mense se *menswaardigheid, gelykheid* en *vryheid* word hierdeur bevestig. (Die Grondwet van die Republiek van Suid-Afrika: 6). Dit gee erkenning aan individue sowel as groepe.

Oor gelykheid, menswaardigheid en lewe laat dié wet hom soos volg uit:

GELYKHEID

Elkeen is gelyk voor die reg en het die reg op gelyke beskerming en voordeel van die reg.

Gelykheid sluit die volle en gelyke genieting van alle regte en vryhede in.

Ten einde die bereiking van gelykheid te bevorder, kan wetgewende en ander maatreëls getref word wat ontwerp is vir die beskerming of ontwikkeling van persone, of kategorieë persone, wat deur onbillike diskriminasie benadeel is.

Die staat mag nie regstreeks of onregstreeks onbillik teen iemand diskrimineer op een of meer gronde nie, met inbegrip van ras, geslagtelikheid, geslag, swangerskap, huwelikstaat, etniese of sosiale

herkoms, kleur, seksuele georiënteerdheid, ouderdom, gestremdheid, godsdiens, gewete, oortuiging, kultuur, taal en geboorte.

Geen persoon mag regstreeks of onregstreeks onbillik teen iemand op een of meer gronde ingevolge subartikel 3 diskrimineer nie.

Nasionale wetgewing moet verorden word om onbillike diskriminasie te voorkom of te belet.

Diskriminasie op een of meer van die gronde in subartikel (3) vermeld, is onbillik, tensy daar vasgestel word dat die diskriminasie billik is.

MENSWAARDIGHEID

Elkeen het ingebore waardigheid en die reg dat daardie waardigheid gerespekteer en beskerm word.

LEWE

Elkeen het die reg op lewe.

(Die Grondwet van die Republiek van Suid-Afrika, 1996:7)

Vir baie mense in die land het die ervaring van erkenning nuwe lewensmoontlikhede geopen. Niemand het werklik meer rede om minderwaardig of uitgesluit te voel nie en die Suid-Afrikaanse gemeenskap het oor die afgelope vyftien jaar met groot inspanning en baie opofferings moeite gedoen om almal te akkommodeer. Natuurlik is dit 'n omvattende en ingewikkelde proses, veral teen die agtergrond van die geskiedkundige verloop en gegewe diversiteit soos dit in die vorige hoofstuk aan die orde gekom het. Die verhaal van Suid-Afrika waar dit by die transformasieproses kom, is tot 'n groot mate 'n suksesverhaal. Dit word wêreldwyd erken. Tog is daar ook baie mislukkings en die Grondwet, hoe goed en demokraties dit ook al saamgestel en uiteengesit is, word allermens oral slaafs nagevolg. Diversiteit in 'n samelewing leen hom nou eenmaal tot meningsverskil, misverstand, onmin, konflik en vergryp. Hierdie tendens speel homself nie net op

politieke en staatkundige terreine af nie, maar op bykans elke terrein van die lewe. Diverse samelewings bevind hulle dus op 'n speelveld vol risiko's waar waagmoed en innoverende denke en optrede vereis word ten einde 'n harmonieuse omgewing te skep en te handhaaf.

Hierdie hoofstuk hanteer nie slegs die interessante verskynsel van diversiteit nie, maar poog om die energie wat die verskeidenheid in die samelewing losmaak, te verstaan ten opsigte van die interaksie tussen persone en groepe.

2. DIE ERKENNING, HANDHAWING EN BESTUUR VAN VERSKILLE IN 'N DIVERSE SAMELEWING

Sylvia Vriesendorp vergelyk diversiteit met die verskillende vlakke van 'n geslypte diamant:

Like a diamond, diversity has many facets, each one reflecting back to us a story: about social-political change, about cultural differences, about organizational attempts to comply with or profit from diversity, about communities separated and joined, and finally about powerful personal experiences. What all these stories have in common is the societal and personal struggle that inevitably accompanies the process of questioning, defending and eventually redefining traditional relationships. Treatment of one group by another that was considered normal not all that long ago is now outlawed (discrimination), while other practices considered illegal (marriage between different races) are now legal, and if not welcomed, at least tolerated. I believe there is reason for optimism. We may not be very close yet to a vision of equitable, fair and just treatment of all, but there is movement, culturally, organizationally, and hopefully personally as well.

(April & Shockley, 2007:15)

Hiermee dek sy die tafel vir 'n vars en opwindende uitkyk op die verskynsel van diversiteit en hoedat dit tot voordeel van die groter geheel kan funksioneer.

Daar is myns insiens drie uitgangspunte ter sake.

Eerstens is dit belangrik dat samelewings diversiteit sal erken. Dit gebeur nie vanself nie en vra 'n besondere ingesteldheid van openheid. Sonder om van meet af bedreig te wees of te voel, moet individue en groepe kennis neem dat daar naas hulleself ook persone en groepe is wat 'anders' is wat sekere aspekte betref. Dié andersheid kan voor die hand liggend wees soos wanneer daar groepe van verskeidenheid van kleur in een samelewing woon en werk. Dit kan egter ook baie meer subtiel wees soos wanneer families bepaalde bande het en unieke gebruike handhaaf waar geen ander persoon in kan deel of by kan inpas nie. Alvorens die werklikheidsverskynsel van diversiteit nie vierkant in die oë gekyk word nie en nie na behore in samelewings in ag geneem word nie, sal daar eenvoudig nie in geslaag kan word om die konflikte wat mag ontstaan, te hanteer nie.

Tweedens moet die mening dat diversiteit *per se* net negatief is, afgewys word. Indien dit as 'n vyand beskou word, is die risiko soveel hoër dat dit geminag of van minder belang geag word. Dan is die moontlikhede soveel groter dat meerderheidsgroepe oor minderhede kan heers en dat betekenisvolle rolspelers gemarginaliseer kan word. Die handhawing en uitbouing van kleiner eenhede bring mee dat identiteitsvorming makliker plaasvind en dat ruimtes geskep word waarin mense veilig voel en beter funksioneer. 'Variety' is immers 'the spice of life'.

Derdens is 'n doelbewuste bestuursprogram noodsaaklik. Verskil van menings en belange het ongelukkig dikwels verwydering tot gevolg wat tot spanning en konflik kan lei en op sy beurt weer tot aktivisme en geweld. Dit is destruktief. Indien verskille reg bestuur word, het dit egter nie net harmonie en samewerking tot gevolg nie, maar kan daar baie positiewe en opbouende waarde uit kom. Met swak

bestuur het die grondhervormingsprogram in Suid-Afrika byvoorbeeld die potensiaal tot rampspoedige gevolge. Daar is tog reeds enkele voorbeelde van hervormingsprosesse wat met die regte bestuurskundigheid hanteer word en uiters suksesvol is. Wat egter deurslaggewend is in enige bestuursprogram, is die wyse van bestuur en in die besonder die bestuurstyl van betrokkenes. In die jongste tyd is die bestuurswetenskappe meer geneig om van leierskap as van bestuur te praat. James Joseph tref byvoorbeeld 'n onderskeid tussen wat hy noem 'hard power' en 'soft power' leierskap. Eersgenoemde neem doelwitte en die bereiking daarvan ernstig op. Laasgenoemde deel meer met die menslike kant van deelnemers en rolspelers. Dus gaan dit veel meer oor verhoudings en die sinvolle belewenis en funksionering daarvan (April & Shockley, 2007:341). Volgens Joseph behoort dit 'n meer bevredigende wyse te wees waarvolgens daar met verskille en selfs konflikte in diverse gemeenskappe gedeel kan word. Die saak van bestuur en hoedanig dit behoort te funksioneer, is egter 'n onderwerp op sy eie.

3. VERSKILLENDE BENADERINGS TEN OPSIGTE VAN DIVERSITEIT

Nie almal dink eenders oor die verskynsel van diversiteit nie. Sommige voel negatief daarvoor en selfs bedreig. Ander beleef dit positief en uitdagend. Wat egter belangrik is, is die grondhouding wat daarop nagehou word. Vervolgens word enkele uitgangpunte kortliks in oënskou geneem:

3.1 DIVERSITEIT VERSUS HOMOGENITEIT

Homogeniteit dui op enkelvoudigheid en eendersheid. Die bespreking tot hiertoe maak dit duidelik dat diversiteit daarenteen 'n aardse werklikheid is wat nie opgehef of verander kan word nie. Nogtans vind groeperinge rondom bepaalde gedeelde elemente plaas. Mense is geneig om een of meer gemeenskaplike belang(e) te soek wat hulle tot eenheid kan saamsnoer. Dan is hulle 'n identifiseerbare geheel. Dié gemeenskaplike belange is in baie gevalle polities van

aard, maar dit kan ook op grond van belangstellings, aktiwiteite, waardes, oortuigings, vaardighede en so meer plaasvind. Gemeensamenheid word soms gebou op rassigheid of etnisiteit wat nie noodwendig polities gemotiveerd hoef te wees nie en ook nie noodwendig bepaalde drome of ideale nastreef nie. Homogeniteit maak mense ook nie almal heeltemal eenders nie, maar fokus op een of enkele gedeelde belang(e).

Daar bestaan egter 'n weselike gevaar dat homogeniteit só hoog aangeslaan word dat dit teenoor diversiteit te staan kom en dié twee verskynsels as uiterstes beskou kan word. Dis óf die een óf die ander. Homogene eenhede is geneig om hulle af te sonder en in isolasie te probeer bestaan. 'n Klassieke voorbeeld hiervan is die eertydse Essene, 'n sektegroep van die Jodendom wat gedurende die eerste twee eeue n.C. in askese by Qumran naby die Dooie See gewoon het. Hulle was maar ongeveer 4,000 lede sterk en het streng volgens die Mosaïese wet geleef. Hier is homogeniteit op religieuse gronde gebou. Op Suid-Afrikaanse bodem is daar die voorbeeld van die sogenaamde Afrikaner Volkstaat by Orania in die Noord-Kaap wat op kultureel-rassige ideale berus

3.2 HOMOGENITEIT TE MIDDE VAN DIVERSITEIT

Dit is belangrik om altyd in ag te neem dat diversiteit nie homogeniteit ophef of uitsluit nie. Kortliks kom dit daarop neer dat 'n diverse samelewing juis divers genoem kan word omdat dit uit 'n verskeidenheid individue sowel as kleiner of groter unieke eenhede bestaan. Om suksesvol en in harmonie saam te bestaan, plaas 'n geweldige premie op die integriteit van die onderskeie individue en groepe. Dít is presies waarop die fokus van hierdie studie rig.

Een van die hoof oogmerke van Naziïsme in Duitsland in die eerste helfte van die vorige eeu was 'n proses van etniese suiwering. Die katastrofiese gevolg daarvan was die tragiek van die Tweede Wêreldoorlog en veral die wrede vervolging van

die Jode. Die weersin wat wêreldwyd daarop gevolg het, was so groot dat talle ooreenkomste aangegaan is en verdrae gesluit is om 'n herhaling van dié soort handeling vir eens en altyd te stuit. Die beskerming van minderheidsgroepe is ook hoog op die agenda en in baie lande reeds grondwetlik gereguleer. Die amptelike totstandkoming van die Verenigde Nasies Organisasie (voorheen: Verenigde Volke-organisasie) op 24 Oktober 1945 was die direkte gevolg van 'n voorafgaande proses en die aanvaarding van 'n deklarasie om die naasbestaan van onderskeie volke en groepe te reguleer. Sedertdien is die saak van menseregte en die vrye en vreedsame bestaan van volke steeds hoog op die agenda. Daarmee word diversiteit sowel as die eie aard van verskillende volke en groepe erken en beskerm.

'n Groep mense wat sekere belange deel, is egter nie in alle opsigte homogeen nie al word hulle as homogeen omskryf. Om weereens die voorbeeld van die Afrikaner Volkstaat te noem: Dit was nooit die bedoeling dat dié eenheid in isolasie van die buitewêreld sou bestaan nie. Hierdie klein gemeenskap poog om 'n noemenswaardige bydrae op ekonomiese en ander vlakke nie net nasionaal nie, maar ook internasionaal te lewer. 'n Verdere waarheid wat verdien om vermeld te word is dié dat 'n homogene groep op grond van een of enkele faktore as homogeen beskou kan word. Tog is daar ook talle ander terreine waarop die lede van die besondere groep radikaal van mekaar kan verskil en wat dít betref, hulle as heterogeen beskou kan word. Die mense van die Afrikaner Volkstaat kan byvoorbeeld wat hul herkoms, voorkoms, godsdiens, kultuur, taal en staatkundig-politieke aspirasies betref as homogeen beskou word. Maar wat hul opleiding, kwalifikasies, beroepe, lewenstyl, besondere waardes, toekomstdrome en so meer as baie verskillend beskou word. Verder bestaan daar tussen hierdie besondere en ander homogene groepe erkenning, respek, samewerking en gedeelde drome en waardes. Daar kan dus met vrymoedigheid gepraat word van homogeniteit te midde van diversiteit. (Watson, 2000: 139)

3.3 DIVERSITEIT EN KONFLIK

Diversiteit is 'n uiters vrugbare teelaarde vir konflik. Dis voor die hand liggend dat mense met verskillende belange ook verskillend oor sake sal dink en handel. Selfs by homogene groepe kom daar van tyd tot tyd meningsverskil onderling voor. Hoeveel te meer nie tussen diverse groepe wat dikwels nie dieselfde waardes, norme en ander belange deel nie.

Dit is ongelukkig ook op godsdienstige gebied dat verskille mense uit mekaar dryf. Daarvan is die kruistogte kort na die aanbreek van die eerste millennium waar die ridder-orde teen almal wat nie die Christelike geloof wou aanvaar nie te staan gekom het, 'n tipiese én tragiese voorbeeld.

Selfs binne die Christendom lei leer- en ander verskille tot konflik. Watter beter voorbeeld is daar as die stormagtige tye van die kerkhervorming onder Martin Luther en Johannes Calvyn en ander gedurende die sestiende eeu. Ten spyte van goeie en edel bedoelings was daar gewelddadigheid wat selfs op vervolging, koelbloedige moorde en selfs oorlog uitgeloop het. Dis ironies dat die eerste godsdienstige oorlog op Duitse bodem, die sogenaamde Smalkaldiese oorlog gedurende Luther se sterfjaar in 1546 uitbreek. Hy wou dit inderdaad nie so hê nie. Sommiges meen egter dat dié oorlog eerder politieke oorsake gehad het en die saak van godsdiens inderwaarheid 'n dekmantel was om die magsug van sekere leiers te verdoesel. By die slag van Mühlberg op 24 April 1547 word die Smalkalders verslaan, hul leiers gevange geneem en die sogenaamde evangeliese vorste wat aan die kant van die keiser gestaan het, onregmatig beloon. (Wegener, 1965:192) Dít beklemtoon die ingewikkelde verweefdheid van diversiteit sowel as die ploffbaarheid wat dit teweeg kan bring selfs op lewensterreine waar dit die minste verwag word.

Polities-histories skuil daar in elke land se verhaal momente en tydperke van gruwelike vergryp, burgeroorloë, oorheersing deur een groep oor die ander en uitbuiting. In die meeste gevalle is die verskille wat denke en waardes betref sowel

as tradisionele vetes en magsug die onderliggende kragte. Daar is reeds gewys op die ideologiese draakgestalte wat die Naziïsme in Duitsland gedurende die eerste helfte van die vorige eeu aangeneem het. Dit het die ganse wêreld van daardie tyd meegesleur in die mees tragiese oorlog denkbaar. Daar is ook nog talle en talle ander voorbeelde van konflikte wat op katastrofes uitgeloop het.

Ten spyte van die hoë risiko vir konflik wat as gevolg van diversiteit kan ontstaan, is daar baie voorbeelde van gevalle waar die konflik sodanig bestuur is dat daar tot aanvaarbare vergelyk gekom is en die konflik ontlont is. Die mees voor die hand liggende voorbeeld is sekerlik die oorgang van die apartheidstelsel na 'n demokratiese bestel in die jare voor, tydens en na 1994 in Suid-Afrika. Dit word dikwels as model en ideaal vir ander lande se politieke konflik voorgehou. Tony Ehrenreich, huidige Wes-Kaapse Streeksekretaris van COSATU meen dat die onderhandelinge wat die proses van verandering voorafgegaan het, deurslaggewend was vir die suksesvolle verloop en bevredigende uitkomst. Bydraend hiertoe meen hy, is die feit dat die Sowjet Unie nie meer die bevrydingstryde in Afrika gefinansier het nie en die positiewe reaksie van die VSA en ander groot moondhede daarop. Dit het 'n nuwe gees van welwillendheid en toenadering geskep. (April & Shockley, 2007:66)

3.4 DIVERSITEIT EN INSLUITING

Pluralistiese samelewings hoef nie konflikterend te wees nie. Dit beteken egter nie dat daar geen insidente en situasies van konflik ooit mag voorkom nie. Dit is onafwendbaar as gevolg van verskille hetsy groot of klein en van verskillende aard.

Saambestaan kan enersyds teen wil en dank geskied. Dit speel dan in die gees van fatalisme af wat beteken dat die werklikheid bloot 'n gegewe is en dat daar eenvoudig verlief van geneem word. Dit werk gewoonlik polarisering in die hand sonder enige betekenisvolle interaksie. In uiterste gevalle gaan dit oor in

vyandigheid en selfs weerstand en vernietiging. Dan sou daar eerder van uitsluiting as van insluiting sprake wees.

Andersyds kan die insluiting van verskeidenheid beteken dat diverse groepe mekaar akkommodeer. In dié geval beweeg groepe nader aan mekaar sonder dat elkeen sy besondere identiteit hoof prys te gee. Uit die aard van die saak vind daar wedersydse beïnvloeding plaas. Die klem val dus op *verstaan* en *aanvaar*.

’n Verdere moontlikheid bestaan: dié van globalisasie. Dié term hoef nie noodwendig internasionale eenheid aan te dui nie, maar het betrekking op groter of minder groot eenhede waar diversiteit van minder belang geag word en waar groepe oor tyd in ’n groter geheel opgeneem word. Eventueel verdwyn oorspronklike identiteite en ’n nuwe identiteit ontwikkel. Hierdie is ’n drastiese ontwikkeling en kan slegs oor ’n lang tyd en onder doelgerigte leiding so ver groei. Dit sou die ideaal van voorstanders van die filosofie van globalisasie wees. Daarnaas bestaan ’n meer genuanseerde vorm van globalisasie wat ’n hibride sosiale sisteem genoem kan word waar kulturele- of ander groepeerings interaktief aan ’n groter geheel deelneem, elkeen met sy eie rol en funksie tot voordeel van die ander sowel as die geheel. (Tomlinson, 1999:141)

Bogenoemde moontlikhede is suggesties om volgens verskillende uitgangspunte ’n werkbare model te identifiseer waarvolgens diverse groepe mekaar kan akkommodeer.

4. RAS, RASSIGHEID EN RASSISME

Wanneer die term *ras* gebruik word, wek dit normaalweg negatiewe gevoelens op. Die rede hiervoor sou sekerlik wees die feit dat verskillende rassegroepe hulleself in opposisie met mekaar beleef. Dié verskynsel is jammer omdat ras as sodanig nie die waarde van mense bepaal nie, maar eerder talle negatiewe persepsies daar

rondom. Dus sou dit raadsaam wees om 'n onderskeid te tref tussen *rassigheid* (ras) en *rassisme*. Eersgenoemde maak erns met die feit dat mense wat hul ras betref, van mekaar mag verskil. Dit is 'n meer omvattende begrip as etnisiteit omdat daar verskillende etniese groepe binne 'n bepaalde ras kan bestaan.

Maar wat is ras, oftewel rassigheid?

Die twee mees voor die hand liggende elemente wat bepalend is by rassigheid is waarskynlik herkoms en voorkoms. Daar is byvoorbeeld duidelik waarneembare verskille in die voorkoms van Indiane uit Noord-Amerika, Negroïede uit Afrika en Europeërs uit Europese lande. Velkleur, liggaamsbou en bepaalde gelaatstrekke is kenmerkend. Dit is oor eeue geneties vasgelê en word van geslag tot geslag oorgedra. In die meeste gevalle is verskille dieper liggend as bloot fisiese voorkoms. Taal en kulturele gebruike is dikwels rasgebonde. Dié komplekse menslike samestelling gee aan verskillende rassegroepe hul besondere identiteite. Dit is tans wetenskaplik aanvaarbaar om tussen drie hoofstroom rassegroepe te onderskei: Wittes, swartes en geles. (Back & Solomos, 2000:19, 81)

Rassigheid kan eksklusief wees, selfs binne stedelike gebiede waar daar 'n verskeidenheid rasse verteenwoordig word. Dit is veral in sodanige omstandighede waar fisiese voorkoms en kulturele samehorigheid polariserend kan funksioneer.

Maar dit is waar een rassegroep homself superieur tot 'n ander beleef dat oorheersing en marginalisering intree. Dit kan polities, sosiaal, kultureel en op talle ander lewensterreine voorkom. Dan is daar sprake van rassisme.

In England, perhaps more than in southern Europe, the concept of blackness was loaded with intense meaning. Long before they found that some men were black, Englishmen found in the idea of blackness a way of expressing some of their most ingrained values. No other colour

except white conveyed so much emotional impact. As described by the *Oxford English Dictionary*, the meaning of *black* before the sixteenth century included, "Deeply stained with dirt; soiled, dirty, foul Having dark or deadly purposes, malignant: pertaining to or involving death, deadly; baneful, disastrous, sinister Foul, iniquitous, atrocious, horrible, wicked Indicating disgrace, censure, liability to punishment etc." Black was an emotionally partisan colour, the handmaid and symbol of baseness and evil, a sign of danger and repulsion.

(Jordan *in* Back & Solomos, 2000:35)

Bogenoemde kru aanhaling is 'n aanduiding van die weersin wat op grond van bepaalde persepsies ten opsigte van die bepaalde voorkoms van mense kan bestaan. Wanneer rassevoorkeur tot 'n ideologie verhef word, ontaard dit in rassisme wat tot vooroordeel lei. Tog sou dit onbillik wees om stereotipes op grond van Jordan se aanhaling en ander se uitlatings af te lei. Hoewel rassisme wêreldwyd steeds lewendig is en in verskillende vorme voorkom, is dit genuanseerd in dié sin dat dit in sommige gemeenskappe steeds tot 'n mate geduld word en in ander nie. Dit word ook op verskillende wyses hanteer. Aan die een kant van die spektrum is daar voorvalle van brutale rassegeweld en aan die ander kant totale aversie en verwydering. Die aanspraak uit sommige geïsoleerde oorde dat selfs aangeleenthede soos moraliteit en karakter rassig (of selfs geneties) gedifferensieerd is, is myns insiens van alle waarheid ontbloot. Mense van alle nuanses van moraliteit en karakter kan in enige rassegroepe aangetref word, netsoos mense van alle vlakke van intellektuele vermoëns. (Angrosino, 2001:12)

Rassigheid is 'n waarneembare en voor-die-hand-liggende verskyningsvorm van die ryke diversiteit binne die mensdom en moet aldus verstaan, erken en gerespekteer word.

5. EKSKLUSIWITEIT EN INKLUSIWITEIT

Waar dit kom by die uitsluiting of insluiting van diverse groepe is die besondere benadering wat gevolg word van groot belang. Daar kan 'n gees van openheid bestaan of daarteenoor, 'n gees van geslotenheid. Rita Gross, 'n leier op die gebied van inter-kulturele en -godsdienstige dialoog tref 'n onderskeid tussen die benaderings van kulturele en godsdienstige diversiteitsdenke. Volgens haar is eersgenoemde meer geneë om mekaar te akkommodeer as laasgenoemde. Sy is verder van mening dat dit veral onder monoteïstiese godsdienste is waar daar 'n groter mate van eksklusivisme bestaan.

Because the tendency to be hostile to people who are different is so strong, it is an important religious problem. Religious diversity is an important component of cultural diversity, which educators are now taking seriously in their pedagogies. However, cultural diversity and religious diversity are often evaluated quite differently. In our society now, there is at least a polite and superficial consensus that cultural diversity is here to stay and may enrich life. Minimally, people realize that cultural, ethnic, and class chauvinism create problems and are inappropriate, though they may be difficult to overcome. Regarding religious diversity, quite a different evaluation is often employed. Many people value the feeling that their religion is indeed superior to others and regard such religious chauvinism as a necessary component of religious commitment, or even a virtue to be cultivated among the faithful. In their official theologies, most religions have dealt with religious diversity only in a cursory or inadequate fashion. Frequently, religions have encouraged mutual hostility by teaching that foreign religions are not only different, but also demonic, or at least inferior.

(Gross, 2009:1)

Suid-Afrika staan vanweë die omvattende diversiteit van die samelewing na my mening voor 'n uitsonderlike uitdaging om ter wille van eenheid en samewerking eerder op 'n houding van inklusiwiteit as eksklusiwiteit te fokus.

6. VRYE ASSOSIASIE

In aansluiting by die vorige paragraaf is dit van ewe groot belang dat gemeenskappe vry moet wees om te kan kies waar hulle aansluiting vind en tuis hoort. Die geskiedenis van Suid-Afrika wys uit dat wanneer vrye assosiasie nie plaasvind nie, spanning en verwydering tussen groepe ontstaan. Die eertydse groepgebiedewet wat op rasgronde gebaseer was en die gevolglike tuislandebeloid, alhoewel polities, is 'n goeie voorbeeld hiervan. Hierdie praktyk het verskillende groepe ook kultureel en andersinds van mekaar verwyder. Dit wil egter nie impliseer dat identiteit wat betref kultuur en godsdiens sonder meer prysgegee is nie, maar die feit dat dit nie meer op 'n gedwonge manier ten alle koste in stand gehou word nie, het tot gevolg dat mense en groepe nader aan mekaar beweeg.

7. RESPEK EN ERKENNING

Diverse kulture en godsdiensdienste noodsaak erkenning en respek, maar vereis ook samewerking wat op gedeelde belange gegrond is. Waar dit nie moontlik is nie, plaas dit 'n premie op verdraagsaamheid. Vir 'n diverse samelewing wat op koers wil wees ten opsigte van morele genesing is die erkenning van diversiteit asook onderlinge respek onontbeerlik. Die nuwe demokrasie wat sedert 1994 in Suid-Afrika heers, plaas alle mense en kultuur- en godsdiensgroepe gelyk. Dié insig is na my mening besig om ook in die denke en ervarings van mense tuis te kom en behoort positief in te speel in 'n gemeenskap waar mense met 'n oop gemoed en groter toegeneentheid na mekaar se belange omsien.

8. TOLERANSIE EN INTOLERANSIE

Die volgende aanhaling plaas die uiterste houding van verdraagsaamheid teenoor onverdraagsaamheid in perspektief:

Religious intolerance, defined as the practice of keeping others from acting in accordance with their religious beliefs, is not new. However, there is concern world-wide over the increasing amount, and increasingly violent nature, of such behaviour. Accordingly, there is understandably a renewed interest in fostering religiously tolerant environments in which individuals with differing religious perspectives can practice their faiths unencumbered.

A number of philosophers have recently turned their attention to the relationship between religious diversity and religious tolerance, with the main focus on whether acknowledgement of, and subsequent reflection on, religious diversity might lead to greater religious tolerance. The main argument supporting the claim that acknowledged diversity can foster tolerance was proposed by the late Philip Quinn (Quinn, 2001:57-80; 2002:533-537; 2005a:136-139). He maintained that (1) serious reflection on the undeniable reality of religious diversity will necessarily weaken an individual's justification for believing that her religious perspective is superior to the perspectives of others and that (2) this weakened justification can, and hopefully will for some, lead to greater religious tolerance – for example, will lead to a more accepting, less confrontational attitude toward others.

(Stanford Encyclopedia of Philosophy, 2007)

Dit is veral monoteïstiese godsdienste wat geneig is om nie ander na behore te verdra nie. Verder word godsdienste met 'n soteriologiese inslag ook daarvan beskuldig. Wanneer godsdienste die ingesteldheid het om

raakvlakke en gedeelde belange, veral op moreel-etiese vlak te soek, is dit makliker om met mekaar saam te leef en te werk.

9. SAMELEWINGSKONSEPTE EN KONTEMPORÊRE LEEFSTYLE

Die omgewings waar mense hulle bevind, het 'n ingrypende invloed op die wyse waarop hulle leef. Die mees voor die hand liggende voorbeeld hiervan is die uiteenlopendheid tussen stad en platteland. Sonder om te veralgemeen is daar by plattelanders 'n merkbare groter rustigheid en lewendiger gemeenskapsbetrokkenheid as by stedelinge. Die pas in die stad is snel, verhoudings vlakker van korter duur en die belewenisse meer momenteel van aard. Tyd en ruimte is beperk.

Daar kan ook 'n onderskeid gemaak word tussen moderne en pre-moderne lewenstyle. Hier gaan dit eerder oor die tydsges as oor die omgewing. Tegnologiese ontwikkeling en 'n groter klem op wedywering het bepaalde invloede op die wyse waarop mense leef. Die neiging bestaan dat mense al hoe meer individualisties dink en optree. Norme en gewoontes is nie meer vas en rigied nie. Daar bestaan baie keuses en dis jou reg om jou eie mening te huldig en jou eie keuses uit te oefen. Verder het die verbruikersges sy voet behoorlik in die deur gedwing. Dit het 'n lewenstyl geword om gereeld uit te gaan, by kuierplekke te verkeer, maaltye saam met kollegas en vriende in straatkafes en restaurante te geniet en naweke uit die stad te beweeg. In die beroepswêreld is die suksesleer belangrik en alle energie word ingespan tot eie voordeel.

Bogenoemde leefgewoontes maak 'n nuwe kultuurmoontlikheid oop. Dit staan los van tradisionele kulture, etnisiteit, geslagtelikheid en herkoms. Dié nuwe leefstyl is eie aan die jong en opkomende geslag en is 'n dinamiese groeiproses wat nuwe horisonne ontgin. Geleenthede soos internasionale sportbyeenkomste en die gedeelde belangstelling wat dit wek, funksioneer as samebindende faktore wat

nuwe kulture tot gevolg het. Dieselfde geld vir sport deelname en ontspannings-ekskursies wat die plek inneem van tradisionele kulturele aktiwiteite. Die uitgebreide filmbedryf is veel meer as 'n vermaaklikheidsmedium. Dit kan beskou word as moderne kuns wat samelewingsaangeleenthede vertoon en interpreteer. Deur daaraan blootgestel te word, word die samelewing beïnvloed wat weer op sy beurt daarop reageer. Argitektuur en die uitleg van woon- en werkeenhede dra by tot nuwe maniere van leef. Kompleksbehuising dra nie werklik by tot groter gemeenskapsbetrokkenheid nie, maar eerder tot bekostigbaarheid, woongerief en minder verantwoordelikhede. Bejaardes wat in aftree-oorde tuiskom, is nie meer die verantwoordelikheid van die breë gemeenskap nie, maar bly langer onafhanklik en vrywaar daardeur hul families in 'n groot mate van praktiese verpligtinge. Dieselfde geld vir gespesialiseerde inrigtingsorg.

Bogenoemde voorbeelde dui op 'n groter fokus op individualisme. Dit vra op sy beurt weer na groter finansiële vermoëns wat 'n gees van materialisme aanwakker. 'n Oordrewe kompetisiegees dra verder daartoe by. Markkragte raak dus al hoe belangriker.

Al hierdie lewenswerklikhede vereis dat mense op besondere maniere daarop sal reageer en algaande vind dit neerslag in die vorming van wat genoem kan word: 'n nuwe kultuur, die sogenaamd '*urban culture*'. Dit is kultuur wat naas ander identifiseerbare kulture bestaan ten spyte en te midde van geykte kulturele grense.

10. DIE IMPAK VAN GODSDIENSTIGE DIVERSITEIT OP DIE SAMELEWING

10.1 UITEENLOPENDE OOGMERKE

In Hoofstuk 2 is kortliks gewys op verskille tussen die groot godsdienste van die wêreld vanuit 'n etiese benadering. Dié verskille lê nie net op die dogmatiese terrein nie, maar ook wat betref doelstellings, doelwitte en lewensinhoud. Elkeen

van hierdie religieuse bewegings maak daarop aanspraak dat die lewensdoel wat hy nastreef, die mees fundamentele en belangrikste saak vir elke individu behoort te wees. Gevolglik sal dit dan ook die rigting van argumentasie in 'n inter-religieuse dialoog uitmaak. (Dinoia, 1992:34) Dit verklaar die kritiek teen die Christendom dat hulle die soteriologie as hoeksteen van hul leerstellige beredenering oorbeklemtoon teenoor die Hindoeïsme wat *nirvana* as 'n algemene toestand van lewensvervulling nastreef. 'n Religieuse gemeenskap wat eksklusief opgaan in hul eie leerstellings en oortuigings sal dus nouliks daarin kan slaag om ander geloofsgemeenskappe se sienings na behore te respekteer. Die groot belang van byvoorbeeld voorvader verering onder die Afrika Onafhanklike Godsdienens blokkeer interaksie met die Christendom wat waarskynlik min begrip vir dié verskynsel eie aan Afrika het nie. Dit gaan dus nie net oor verskillende geloofsoortuigings en gewoontes nie, maar ook oor die wyse waarop dit funksioneer en die rol wat dit in 'n bepaalde religieuse opset vervul. Die houding van deelnemers is ook deurslaggewend.

10.2 PROGRESSIEWE ONTWIKKELING EN VESTIGING

Dinoia maak 'n saak uit vir insig en openheid na gelang een godsdienstige tradisie aan 'n ander blootgestel word.

In circumstances of interaction between the members of one religious community and the members of other religious communities, assessments of particular features of the discourse and practice of these other communities are likely to be required. Detailed appraisals of this kind would presumably need to move beyond considerations suggested by a religious community's central doctrines and its general doctrines about other religions in order to develop some specific doctrines about other religions. The situation of interreligious dialogue, for example, certainly appears to involve circumstances of interaction of this kind.

Thus, for a religious community to make progress in developing such doctrines, internal doctrinal considerations of its own would not be sufficient. It would presumably need to be informed about the doctrines of other communities and about the arguments advanced for these doctrines in these communities. Its governing doctrines would have to permit developments of this kind by allowing it to take notice (logically speaking) of claims to truth and rightness that arise outside its ambit and independently of its doctrines. In this way its members would be equipped to assess the valuations, precepts, and beliefs asserted or recommended in the bodies of doctrines of other individual communities.

(Dinoia, 1992:25)

Slegs blootstelling aan mekaar bring een groep nog nie werklik by 'n ander uit nie. 'n Onderlinge gesindheid van deelname en openheid is noodsaaklik. Dit is 'n groeiproses waar wedersydse vertroue met doelbewuste toegeneentheid oor verloop van tyd gebou word. Vooroordele moet plek maak vir erkenning en aanvaarding.

10.3 TOENEMENDE ONSEKERHEID

Tradisionele kulture en godsdienste bied vir mense vastigheid en sekerheid. Getoetste en aanvaarde norme, waardes, reëls en gedragspatrone maak dit maklik om in 'n gevestigde milieu te funksioneer. Mense weet wat van hulle verwag word en konformeer gewillig ten einde die erkenning en aanvaarding van die groter groep te geniet. Geykte en bekende leefstyle bied sekuriteit.

Die modernisme met sy onbeantwoorde vrae het meegebring dat sekerhede in duie begin stort het. Verder het die kleiner wêreld van globalisasie al hoe meer daartoe bygedra dat duidelike grense al hoe meer vaag begin raak het. 'n Groter

klem op individualisme en die vryheid van die individu het veroorsaak dat geïkete tradisies nie meer die regte ding is om te doen nie. Verstedeliking het 'n nuwe kultuur, die sogenaamde "*urban culture*" geskep waar sekerhede plek maak vir onsekerhede. Baie mense gee nie meer om oor waar hulle vandaan kom en waarheen hulle op pad is nie. Godsdienstige leerstellings en waardes word al hoe meer bevraagteken of eenvoudig geïgnoreer.

Hierdie tendense is deels die gevolg van die groot diversiteit van kulture en godsdienste waaraan mense blootgestel word. Wanneer iemand nie meer in sy eie leefwêreld tuiskom nie, maar aan 'n verskeidenheid uiteenlopende impulse van buite blootgestel word, kan dit verwarrend op hom inwerk. Dit plaas weereens die belangrike saak van identiteit wat in Hoofstuk 3 aan die orde gekom het, op die tafel.

11. SAMEVATTING

Daar is 'n Engelse spreekwoord wat sê: "Variety is the spice of life". Dit het betrekking op die voorkoms van diversiteit, sowel as mense se ervaring daarvan. Hierby is die ganse kosmiese werklikheid met menslikheid inbegrepe, betrokke. Die skepping is meervoudig en funksioneer ook so. Die natuurwetenskaplike, Albert Einstein het 'n teorie, die relativiteitsteorie, ontwerp om die interafhanklikheid van materiële objekte mee te omskryf. Tussen mense bestaan daar ook interafhanklikheid wat verhoudings genoem word. Hierdie hoofstuk het probeer om sodanige verhoudings te omskryf betreffend positiewe en negatiewe kragte wat deurentyd aan die werk is. Religie en kultuur wat beide menslike fenomene is, is as wentelpunt geneem. Dit sal verder in terme van die moraliteit in Suid-Afrika uitgebou word.